

סוגיא ה': המינים החייבים בציצית והמינים הפוטרים כציצית

א. אלו מינים חייבים מן התורה - פסק ההלכה במחלוקת רב יהודה ורב נחמן

הרי"ף בהלכות קטנות מאריך בענייני סוגייתנו בדפים יג ע"ב-יד ע"א. בענין מחלוקת רב יהודה ורבא מול רב נחמן בשאלה אם כל המינים חייבים בציצית, כתב הרי"ף שיש לפסוק כרב נחמן דקם ליה כתנא דבי רבי ישמעאל הלומד בבנין אב שכל בגד האמור בתורה אינו אלא צמר או פשתים. עפ"י דברים אלה כתב הרמב"ם בפ"ג ה"א מהלכות ציצית: 'כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה... תהיה הכסות של צמר או של פשתים בלבד'. הרא"ש בסימן יח הביא את דברי הרי"ף באריכות, אך לאחר מכן הביא את דברי רבנו תם שפסק הלכה כרבא הואיל והוא בתרא.²⁸ ומסקנת הרא"ש היא שדברי ר"ת עיקר.

הטור כתב בראש סי' ט: 'כל מיני בגדים חייבין בציצית'. הבי"י מעיר על לשון הטור, שעל כך שכל הבגדים חייבים לית מאן דפליג. המחלוקת אינה אלא אם חיובם הוא מדאורי או מדרבנן. מסקנת הבי"י היא שכיון שהרי"ף והרמב"ם קיימי בחד שיטתא - הכי נקטינן, שרק צמר ופשתים חייבים מן התורה. הרמ"א כתב על דברי הבי"י שאינם נראים, אלא נראה לפסוק כדברי התוספות, מאחר שהרא"ש והטור והפוסקים האחרונים הסכימו עמהם. עם זאת, הביא הרמ"א בשם הגהות מיימוניות בפ"ג אות א, ש"רא שמים יעשה טלית של צמר כדי לאפקועיה נפשיה מפלוגתא'.

למעשה, דברים אלה הובאו בהג"מ בשם הרא"ם בספר יראים, שהסתפק אם הלכה כרב נחמן או כרב יהודה ורבא.

הרמ"א הוסיף שגם האגור כתב לעשות ציצית של צמר לאפוקי נפשיה מפלוגתא. וזה לשונו בהלכות ציצית סימן ח:

'כתב בסמ"ק שלא לעשות ציצית של פשתן בטלית של משי. הגאונים ור"ת אסרו לעשות ציצית של פשתן בטלית של פשתן. וכ"כ בתשובת הגאונים בשם רב פלטוי גאון וז"ל ומאן דרמי חוטי דכיתנ' ומברך עליה עובר משום לא תשא וחייב מלקות ע"כ. ורב אלפס והרא"ש ורש"י מתירין. כתב ה"ר ישעיה הראשון בתשובה הירא שמים לא יעשה טלית רק מצמר להוציא נפשיה מפלוגתא'.

יש להעיר כי דבריו של האגור בסימן זה אינם עוסקים במינים החייבים בציצית מן התורה, אלא במחלוקות הפוסקים בהטלת ציציות מפשתן או בבגד פשתן. אף

²⁸ הרא"ש דוחה את הראיה שמביאים לשיטת הרי"ף מכך שלכאורה נדחו דברי רבא ביבמות ד ע"ב, שלא נדחו שם אלא לשיטת תנא דבי רבי ישמעאל דפליג עליה.

בסימן ט מסיים האגור שירא שמים יעשה ציצית של צמר להוציא נפשו מפלוגתא. אולם, גם מעיון בדבריו שם מתברר שטעמו הוא בגלל המחלוקת לגבי טלית פשתן, ולגבי חוטי צמר בשאר מינים, כפי שיתבאר לקמן.

אף בשו"ע פסק מהר"י קארו כרב נחמן, והרמ"א כתב שכל המינים חייבים בציצית מדאורייתא כרבא. אך המשנ"ב כתב בשם האחרונים שירא שמים יחמיר על עצמו לחוש לדעה הראשונה, ויעשה טלית של צמר כדי שיתחייב בציצית לכו"ע, וכתב להחמיר בכך בין בטלית גדול ובין בטלית קטן.

יש לציין כי גם השו"ע בעצמו כתב בה"ו: 'ירא שמים יצא את כולם ועושה טלית של צמר רחלים, שהוא חייב בציצית מן התורה בלי פקפוק'. אולם, הרקע לדברים שעליהם הסתמך השו"ע, כמו שראינו באגור, הוא המחלוקת לגבי ציצית בטלית של פשתן. כלומר, הראשונים לא כתבו שיש להחמיר לקיים מצוות ציצית דווקא בבגד החייב מדאורייתא, אלא כתבו לעשות טלית של צמר עם ציציות צמר, מחמת חששות נוספים, שגורמים לכך שיתכן שאינו יוצא ידי חובה כלל בבגד שהוא ממין אחר, בגלל האופן שבו עושים את הציציות בימינו, וכפי שיתבאר להלן.

ב. מאלו מינים ניתן לעשות את חוטי הציצית - בירור שיטת המהר"ם והמנהג

בהגהות מיימוניות פ"ג אות ו כתב על דברי הרמב"ם שחוטי צמר או פשתן פוטרים בכל המינים:

'אמנם מורי רבינו אמר לי דהא דאמרינן צמר ופשתים פוטרים בין במינו בין שלא במינו, היינו דוקא יחדיו, ולפיכך נוהג לעשות לטליתות של משי ציצית של משי, אבל על הצבע אין להקפיד אפילו אם אין דומה לכנף...'

כידוע, הרמ"ך בעל ההגהות היה תלמיד המהר"ם. בדבריו בהגהה זו הוא בא לומר שישנו דין של 'מין כנף' לגבי החומר שממנו עשויים חוטי הציצית בלבד, ולא לגבי צבעם. ישנו פטור מיוחד מדין זה רק בציצית העשויה מצמר ופשתים יחדיו, שזה בעצם רק כאשר יש פתיל תכלת.

לעומת דברי ההגהות הנ"ל, מביא הב"י בסימן ט את דברי האגור בסי' ט:

'נשאל גדול הדור מהרר"י מולן על טלית של משי מאיזה מין נוהגין לעשות הציצית, וטלית שהשתי פשתן והערב צמר גפן מה דינו, והשיב כי רבים נוהגים להטיל ציצית של צמר בטלית של משי, דצמר ופשתים פוטרים בין במינו בין שלא במינו, וכן הורה רבו ז"ל, אבל לדעת הר"מ מרוטנבורק צריך ששניהם יהיו ביחד צמר ופשתים ואז פוטרים בין במינו בין שלא במינו, ולדעתו צריך ציצית של משי בטלית של משי.'

האגור מביא את דברי המהר"ם, אך מקדים לכך את המנהג של רבים להטיל ציציות צמר גם בטלית של שאר מינים.

הב"י מעיר כי למנהג זה מתייחס גם בשו"ת 'תרומת הדשן' בסי' מד ומנסה לבארו ולבססו. וז"ל תה"ד:

'יראה, דנהגו לפטור אף בשל צמר, ואע"ג דכתב בהגה"ה במיימון, דמהר"ם פסק, דהא דאמרינן צמר ופשתים פוטרים בין במינו בין שלא במינו, היינו דווקא יחדיו: ולכך יש לעשות לטלית של משי, דווקא ציצית של משי. וכן

מצאתי בגמ' בהדיא פ"ק דיבמות, בשיטת עליה, דהכי פסק מהר"ם, והאריך שם. מ"מ ראיתי שהשיב אחד מהגדולים בתשובה אחת, דלא נהיגי עלמא הכי האינדא, אלא כהרמב"ם דמתיר בהדיא. וכן נראה דהכי הוא מנהג, שהרי ראיתי בכל הקהילות שהיו באושטר"ך, שהיה בבתי כנסיות טליתות של שער, שתקנום מן הקופה של ציבור, ויש מן היחידים שהתנדבו, שהיו מיוחדים לאורחים, ולא היו מצוייצים במינם כלל, רק בצמר, וקעיילי ונפקו כמה גדולים, ולא אמרו ולא מיד.

דברי תה"ד בשם אחד מהגדולים צריכים עיון, כיון שקשה לבסס את מנהג פוסקי אשכנז שהכריעו כרבא שכל המינים חייבים מן התורה, וקיים בהם דין של 'מין הכנף', על דברי הרמב"ם שהכריע כרב נחמן ששאר המינים חוץ מצמר ופשתים אינם חייבים אלא מדרבנן, ולכן יתכן שחכמים תקנו שאפשר לציץ אותם באותם חוטים של המינים החייבים מן התורה.

בשם המהר"ם עצמו אנו מוצאים למעשה שתי תשובות שונות, כדלהלן.

בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן תמד כתוב:

'וציצית של פשתן בטלית של שיראים - לא מהני, דאין זה הכנף מין כנף, והתורה אמרה פתיל תכלת דהיינו צמר צבוע בתכלת, ואי ליכא תכלת יקח צמר שאין צבוע כי [הצבע] [בנדפס: הצמר] אינו מעכב אבל ציצית [אמרה] תורה. והא דאמר גדילים תעשה לך מהן היינו ביחד שני חוטי תכלת אבל היכא דא"א להטיל שניהם יחדו, כגון לדידן, אין לעשות ציצית אלא או מצמר דכת' פתיל תכלת, או ממינו כדכת' הכנף מין כנף.'

בתשובה זו אמנם כותב המהר"ם שציציות של פשתן אינן מועילות ללא תכלת בשאר מינים משום שאינן 'מין הכנף', אך יחד עם זאת לכאורה נראה מדבריו שחוטי צמר יכולים לפטור בשאר מינים גם כשאינם צבועים תכלת. ויתכן שכוונתו היא שרק במקום חוטי התכלת ניתן להטיל צמר שאינו צבוע, אך לא במקום 'ציצית הכנף'.

לעומת זאת, בביאור רבי אייזיק שטיין לסמ"ג מביא בשם המרדכי, שגם הוא תלמיד המהר"ם, תשובה אחרת של המהר"ם. וז"ל התשובה:²⁹

'ועל טלית של משי ששאל מורי איזה ציצית יטיל בה. כבר דקדקנו ואין לה היתר אלא במינה לדידן דלית לן תכלת... דהא בעינן או הכנף מין כנף, או צמר ופשתים יחדיו...

הלכך של צמר אי בעי רמי ביה ב' חוטין תכלת ושני חוטים צמר לבן, דאע"ג דליכא כלאים צמר ופשתים יחדיו, פוטרים מטעם הכנף מין כנף, דאידי ואידי מן כנף הם, ואי משום דצבוע תכלת מה בכך? מידי צבעא קא גרים? ואי רמי ביה שני חוטין תכלת וב' חוטין לבן פשתים הפוטרים בשל צמר, הא נמי שפיר דמי דקרינן ביה צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך מהם.

²⁹ נדפסה בשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך, הוצאת מוסד הרב קוק (תשי"ז), ח"א סי' קמא.

ובטלית של פשתן נמי אי רמי ביה ב' חוטי תכלת ושני חוטי צמר לבן, אע"ג דלאו מין כנף הם שפיר דמי דכיון דכלאים הם בטלית וקרין צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך, שהטלית והציצית צמר ופשתים יחדיו הן. וכל שכן אי רמי ביה ב' חוטי תכלת וב' חוטי לבן פשתים דשפיר דמי, דקרין ביה גדילים תעשה לך מהם.

אבל בטלית של משי שנהגו העולם להטיל בו חוטי צמר לא הכנף מין כנף ולא צמר ופשתים יחדיו איכא. הלכך אומר אני שאין להטיל בו ציצית אלא במינו...'

מתשובה זו אנו למדים שגם המהר"ם התייחס למנהג העולם להטיל ציציות צמר בשאר מינים ויצא נגדו. שיטת המהר"ם היא שכל ארבעת חוטי הציצית צריכים לקיים את דין 'מין הכנף', אלא שניתן לקיים את המצוה גם בדרך אחרת של 'צמר ופשתים יחדיו', שהיא אפשרית רק בזמן שיש תכלת.

תשובת מהר"ם זו איננה הולכת בשיטת רש"י, שחידושו של שמואל הוא שמצות התכלת לבדה דוחה את דין מין הכנף. עם זאת, גם אינה הולכת בשיטת התוס' שהחידוש הוא בהיתר הכלאים בציצית. לדעתו, החידוש הוא באופציה של קיום המצוה בכלאים דוקא. עד כדי כך שהוא נזקק להסביר שחוטי צמר פוטרים בשל פשתן דוקא בגלל שהם יוצרים כלאים עם הבגד. לכאורה, לדברי המהר"ם בתשובה זו, חוטי צמר לבדם לא יפטרו בשאר מינים אפילו בזמן שיש תכלת, כיון שאינם 'מין הכנף' ואינם 'צמר ופשתים יחדיו'.

ג. פסיקת ההלכה

השו"ע, כאמור, פסק שרק צמר ופשתים חייבים מן התורה, וממילא אין מקום לספק בשיטת הפוסקים כרב נחמן. אם שאר מינים אינם חייבים מדאורייתא, ברור שאין לעשות בהם ציצית מצמר ופשתים יחדיו, וגם אין שום בעיה לומר שחכמים התירו לעשות בהם חוטים של צמר או פשתן לבדם.

עפ"י זה מבוארת בפשטות פסיקת השו"ע בסי' ט בה"א כרב נחמן, ובה"ב שצמר או פשתים פוטרים בכל המינים, 'חוץ משל פשתים לצמר או של צמר לפשתים בזמן הזה דליכא תכלת'. אמנם, המשנ"ב ביאר את לשונו זו הלקוחה מהטור עפ"י שיטת התוס', ויש מקום לחלוק על ביאור זה ולומר שגם בזמן שיש תכלת לא יתיר השו"ע אלא צמר לבגד פשתן ולא חוטי פשתן לבגד צמר - כפסק הרמב"ם.

לעומת זאת, **הרמ"א** פסק בה"א כדעתו של רבא שכל המינים חייבים מדאורייתא. השאלה היא: האם צמר ופשתים יכולים לפטור בהם גם ללא תכלת, ומאיזה טעם יש לומר כן? לפוסקים כרב יהודה ורבא, אין מקום להביא ראיה ממנהג או סברא שמבוססת על רב נחמן, לכן קשה לקבל את דברי התה"ד שמתבסס על הרמב"ם.

שיטת המהר"ם כפי שהובאה בהג"מ, במרדכי ובאגור בעצם מבוססת על ההבנה הראשונית של הגמרא שהקשתה על רב נחמן מהבריתא שאמרה 'וכולן צמר ופשתים פוטרים בהן', מתוך הבנה שמדובר על שניהם יחדיו ולכן ישנה בעיה של כלאים. אמנם, רב נחמן דחה הבנה זו ופירש 'או צמר או פשתן', אך אין כל הכרח לומר שרבא יקבל פרשנות זו בבריתא.³⁰

³⁰ עי' כעין זה ברא"ש סי' יז בשם בעל העיטור.

בכל זאת מדברי הטור בראש סי' ט נראה שמפרש את הבריתא כדברי רב נחמן, למרות שפוסק כרבא.³¹ שכתב: 'ציצית של צמר או פשתים פוטר כל המינים'. את דבריו העתיק בשו"ע. אולם, כפי שנראה להלן, הרמ"א כן הביא פסיקה, שמבוססת על שיטה החולקת על דין זה.

ד. שיטת הסמ"ק בענין ציציות פשתן

הרמ"א בה"ב העיר על דברי השו"ע מדברי הסמ"ק שהוזכרו בטור ובי"י: 'יש אומרים שלא לעשות ציצית של פשתים כלל, אפילו בשאר מינים, והכי נהוג'.

הבי"י ביאר שדברי סמ"ק הללו מבוססים על שיטת ר"ת שפוסק שאין מטילים ציציות כלל בטלית של פשתן.³² לדעתו, הסמ"ק גזר לאסור עשיית חוטי ציצית מפשתן בכלל, בתור גזירה לגזירת איסור הטלת ציציות בטלית פשתן, שהיא גזירה משום שמא יתן בה תכלת, שהיא גזירה משום כסות לילה של פשתן שיהיה בה איסור כלאים בחוטי התכלת. יש להעיר כי הבי"י הביא את הכלבו, שמדבריו מתברר שאיסור הטלת ציציות של פשתן בשאר מינים אינו מדברי הסמ"ק עצמו, אלא מדברי הגהת רבינו פרץ על הסמ"ק.

בדרכי משה לא העיר שום הערה על ביאור זה של הבי"י, ולפי"ז נראה שקיבל את פירושו ובהתאם לכך ראוי להבין את דבריו בה"ב, שבא לאסור עשיית ציציות של פשתן בשאר מינים, אבל לא אסר לעשות ציציות של צמר בשאר מינים.

אולם, יש להעיר כי הבי"י עצמו לא הביא את דברי הסמ"ק (שהם הגהת ר"פ, כאמור) בשו"ע. טעמו בכך הוא מבואר, שכן בה"י כתב שאע"פ שיש אומרים שאין לעשות טלית של פשתן, משום החשש לדעת הסוברים שגזרו שלא להטיל בה ציצית כלל (שיטת ר"ת שכמותה פסק גם הסמ"ק) - אין הלכה כן, אלא כדעת רוב הפוסקים שטלית של פשתן חייבת בציצית ומברכים עליה. אף הרמ"א כתב שלמרות שעדיף להוציא עצמו מפלוגתא ולעשות ציצית של צמר רחלים, אם אי אפשר רק בטלית של פשתן - עדיף ללבוש אותה ולעשות בה ציציות פשתן מלהתבטל מן המצוה.

לאור דברים אלה קשה להבין את דברי הרמ"א בה"ב - כיצד יתכן שהביא להלכה גזירה שהיא הרחקה משום גזירה אחרת שאותה בכלל לא פסק?

הגר"א מביא בביאורו לדברי הרמ"א את לשון הסמ"ק כפי שהיא לפנינו:

'וכלאים בציצית לגמרי אסור לדין שאין לנו תכלת, וטלית של פשתן פוטר אפילו במינו, וצמר ופשתים פוטרים בין במינים בין שלא במינים, ושאר מינים במינים פוטרים שלא במינים אינם פוטרים, בזה יש שני פירושים וצ"ע במסכת מנחות. מיהו³³ נכון שלא לעשות שום ציצית מפשתן ואפילו בטלית של משי'.

³¹ כך פירשו הרמ"א והב"ח את סתימתו של הטור 'כל הבגדים חייבים בציצית', שלא כדברי הבי"י שהעיר שדברים אלה נכונים לכו"ע.

³² בכך מבואר למעשה מדוע שינה הטור מלשון הסמ"ק, והשמיט את המילה אפילו. כיון ששיטת הטור עצמו היא שכן מטילים ציציות פשתן לבגד פשתן, דלא כר"ת.

³³ כאמור, הבי"י הראה מדברי הכלבו שמילים אלו הן הגהת רבנו פרץ. אולם, בגירסא של הבי"י ההגהה נכנסה מיד לאחר פטור טלית של פשתן מציצית אפילו במינו. דבר זה מסביר מדוע פירש הבי"י את הסמ"ק כפי שפירש. אמנם, הוא עצמו הביא את הכלבו שמדבריו מוכח שההגהה היתה

הגר"א מקשר את הסמ"ק לדברים המופיעים גם במרדכי סיי תתק"נ, שגם הוא הזכיר שני פירושים במסכת מנחות בהקשר של הטלת צמר או פשתן בטלית של שאר מינים. הגר"א מבאר את דברי שניהם עפ"י דברי ההג"מ, שהוזכרו לעיל, שכתב בשם המהר"ם שצמר ופשתים אינם פוטרים בשאר מינים אלא יחדיו.³⁴ לפי ביאורו של הגר"א יוצא שכוונת הגהת הסמ"ק היתה להימנע מלהטיל ציציות של צמר או של פשתן בשאר מינים בגלל פירוש המהר"ם. אלא שלפי זה קשה מדוע נקט את דבריו דוקא ביחס לציציות של פשתן? הגר"א מנסה ליישב:

'וז"ש דאין לעשות שום ציצית מפשתן ואפי' וכו' דבטלית של פשתן אין לעשות כלל, ובשל צמר אסור משום כלאים, וכן בשאר מינים דא"א לעשות אלא שניהם יחד, ולדידן אסור. ה"ה דאין לעשות של צמר אלא בשל צמר, ולא נקט פשתים אלא משום דאין לו מקום בשום טלית.'

אמנם, יש לציין כי ישנה גם אפשרות אחרת, והיא שהסמ"ק מתבסס על שיטת בעל העיטור המובאת ברא"ש בסי' יז, שפירש 'אין לו תכלת - מטיל לבן. כלומר, צמר לבן במקום צמר צבוע תכלת'. לשיטת העיטור, כיון שלעולם צריכים להיות בציצית שני חוטי צמר, אין אפשרות בשום אופן להטיל חוטים של פשתן בציצית, משום איסור כלאים, שלא הותר אא"כ יש תכלת.

כמו כן, ניתן לבאר את דברי הסמ"ק גם עפ"י תשובה תמד מדפוס פראג של שו"ת המהר"ם שהובאה לעיל. גם שם נראה חילוק בין חוטי פשתן שפוטרים רק עם תכלת לחוטי צמר שפוטרים בכל מקרה, כי הם נחשבים לעולם 'מין כנף'. הנפ"מ בין הגר"א לאפשרויות האחרות היא בשאלה אם למעשה ניתן להטיל ציציות צמר בבגד של שאר מינים. אמנם, בכל מקרה נראה שלפחות ישנו ספק ביחס לציציות צמר בשאר מינים מבחינת שני הפירושים למשפט 'צמר ופשתן פוטרים בין במינים ובין שלא במינים'.

ה. הלכה למעשה

במגן אברהם סימן ט ס"ק ג כתב:

'וב"ח כתב דאין לברך רק על טלית צמר וציצית צמר, כי י"א דבמשי דוקא משי פוטר ולא צמר, ובת"ה כ' דנהיגי עלמא לעשות צמר למשי עמ"ש סי' ח' ס"ב.'

בהפניה זו נראה שכוונתו לדברי האגודה שהביא שם בס"ק טז:

'וז"ל: שעל טלית של משי נהגו שלא לברך אלא מברך על של צמר ומסירו ולובש של משי ע"כ.'

מצירוף דברי הראשונים יוצא שאמנם נהגו לעשות ציציות צמר לבגד משי, אבל לא נהגו לברך עליו, אלא לפוטרו בטלית צמר דוקא.

עפ"י דברים אלה פסק למעשה בשולחן ערוך הרב (או"ח סימן ט סעיף ה):

על הדין שצמר ופשתן פוטרים בין במינים ובין שלא במינים, אך בכל זאת לא ראה לנכון לשנות את הבנתו.

³⁴ כך מבאר הגר"א גם את דברי התוס' במא ע"ב ד"ה 'אין'.

'נכון הדבר שלא יברך על טלית שיש בה תערובות חוטי משי אם ציציותיה הן של צמר, וכל שכן אם כולה של משי או מינים אחרים והציצית הן של צמר רק שיברך על טלית אחרת ויפטר גם את זו, אבל אם הציצית הם ממין הטלית כגון של משי לטלית של משי ושל קנבוס לטלית של קנבוס יכול לברך עליו'.

המשנ"ב בסי' ט ס"ק ו הביא את דברי הב"ח אבל כתב עליו :

'העולם נוהגים לעשות ציצית של צמר לשאר מינין, ובספר אליה רבה גם כן כתב שיש להקל בזה, וכן משמע בספר מעשה רב'.

בספר מעשה רב (אות יז) מובא שהגר"א היה נוהג לעשות ציציות פשתן בבגד של צמר גפן בטלית שהיה לובש תחת בגדיו.³⁵ כלומר, הגר"א לא חשש כלל לדברי הגהת הסמ"ק. וזאת למרות שבביאורו להלכה ו פסק בפירוש כשיטת ר"ת הפוטר טלית של פשתן מציצית לגמרי. פסק זה מובא גם במעשה רב, והפסק שניתן להטיל צמר או פשתן בכל המינים מובא גם ביכתר ראשי המבוסס על פסקי הגר"א כפי שנמסרו מפי רבי חיים מוולוז'ין.

לעומת כל זאת, כותב ה'חיי אדם' (כלל יא סוף סעיף יב): 'כבר נתפשט בקהילתנו בגד פשתן וציצית של פשתן עפ"י הגר"א'. ואמנם, בהגהות אהלי חיים על הכתר ראש (נדפס בסידור הגר"א) מובא שהגר"א עצמו נהג בטלית פשתן עם ציציות פשתן.

לכאורה, אם לא נרצה לומר שאחת המסורות על מנהג הגר"א איננה נכונה, צריך לומר שהגר"א שינה את מנהגו. מה הוא המנהג המוקדם, ומה הוא המנהג המאוחר? ובכלל, מדוע שינה את מנהגו?

ראשית, יש להקדים שאלה נוספת: מדוע לא נהג הגר"א כהמלצת כל הפוסקים ועשה ציצית של צמר רחלים שיוצאים בו בלי פקפוק?

התשובה לשאלה זו כנראה שייכת לאיסור לבישת כלאיים.³⁶ את הטלית קטן נוהגים ללבוש תחת המלבושים, והבגדים המקובלים באירופה היו בגדי פשתן. הגר"א כנראה חשש לסוברים שלבישת שני בגדים זה למעלה מזה כאשר לא ניתן להסיר את התחתון מבלי להסיר את העליון - אסורה אם האחד של צמר והאחד של פשתן.

כעת עומדות בפני הגר"א שתי אפשרויות: טלית של פשתן - הנתונה במחלוקת ר"ת ושאר הראשונים, או טלית של צמר גפן (כותנה) אשר יש ספק באשר לסוג החוטים הפוטרים בה, ואם חיובה בכלל מדאו'.

מקובל שאת ביאוריו של הגר"א לשו"ע כתב קודם גיל ארבעים. לאחר מכן כבר לא כתב בעצמו, אלא רק תלמידיו כתבו מה שלמדו ממנו.

השאלה היא: מהו המנהג המוקדם ומה המאוחר? האם יש לומר שעדות הגר"ח מוולוז'ין וה'חיי-אדם' היא על תקופה מאוחרת לעדות ה'מעשה רב'? ובכל אופן, מה גרם לגר"א לשנות את הנהגתו? אם רצה דוקא בגד שחייב בציצית מדאו' לכו"ע, הרי בגד פשתן פטור לדעת ר"ת, שכמותו סבר בתחילה. אם מה שהפריע לו בציצית הראשונה היה שלא היתה כשרה לפי המהר"ם המובא בהג"מ ובמרדכי,

³⁵ יש להעיר כי שם כתב לכתחילה לעשות ציצית צמר עם חוטי צמר. ובעדיפות שניה ציצית של שאר מינים עם חוטי פשתן.

³⁶ בהגהות 'אהלי חיים' מצויין להסברים למנהג הגר"א, עפ"י ר"ש סלנט ורנ"ה הלוי.

א"כ מדוע לא עשה חוטים של צמר גפן טוויים לשם מצות ציצית? האם יתכן שחשש לשיטת בעל העיטור, (שיתכן שאף הרמ"א פסק כמותה בסעיף ה, כאשר כתב שאין לצבוע את חוטי הציצית גם בטלית צבעונית), שאין לעשות ציציות אלא מצמר לבן?

ננסה לבאר את הסברא של כל אחד מן המקורות השונים בשם הגר"א :

ביאור הגר"א - בביאור הגר"א לשו"ע פוסק במפורש כר"ת, ואוסר לעשות ציציות בבגד פשתן, ובכ"ז מבאר את הרמ"א שכותב בס"ו שאם אין לו אלא בגד של פשתן לא יתבטל ממצוות ציצית. הגר"א מסביר שבכה"ג אין לחוש לסברת הסמ"ק שהביא הרמ"א בס"ב. לפי ביאורו של הגר"א שם, הדבר מובן: דברי הסמ"ק בס"ב מבוססים על חשש המהר"ם, שלא יוצאים ידי חובת ציצית כלל בציציות פשתן שאינן ממין הכנף. לעומת זאת, בטלית של פשתן בוודאי יוצא ידי חובתו מדאורייתא בציציות פשתן. אמנם, לפי ר"ת יש על כך גזירת חכמים שלא לעשות ציצית, שמא יטיל תכלת ויעבור על איסור כלאיים בכסות לילה, אך ניתן לסמוך על הפוסקים שלא גזרו אלא שלא להטיל תכלת.

עדות ה'מעשה רב' - לפי עדות זו, כנראה סמך הגר"א לגמרי על הפסיקה כר"ב וכרב יהודה שכל המינים חייבים מדאורייתא, וסמך לגמרי על הכרעת הטור שצמר או פשתן פוטרים בכל המינים, ולא חשש כלל לשיטת בעל העיטור, ורצה להורות הלכה בהנהגתו.

עדות ה'חיי אדם' - הרמ"א והשו"ע פסקו שמעיקר הדין ניתן להטיל חוטי פשתן בטלית פשתן. כיון שבאירופה היה מקובל ללבוש בגדי פשתן, חשש הגר"א לשיטת הראשונים שישנו איסור כלאיים בלבישת בגד פשתן מעל בגד צמר באופן שאינו יכול להסיר את התחתון מבלי להסיר את העליון. לכן הנהיג הגר"א לעשות ציציות פשתן בבגד פשתן. פיתרון זה עדיף מלהטיל ציצית של צמר בשאר מינים, כיון שבכך יש חשש שלובש בגד של ארבע כנפות בלי ציצית, לסוברים שאף צמר אינו פוטר שלא במינו אם אינו כולל תכלת (ועפ"י ביאור הגר"א הרי חשש זה נפסק להלכה בדברי הגהת סמ"ק שהובאה ברמ"א בסעיף ב). לעומת זאת, אף אם נאמר כשיטת בעל העיטור, שאפילו בטלית של פשתן לעולם יש להטיל שני חוטי צמר משום התכלת, הרי לפי ר"ת, שגזרו חכמים שלא להטיל בה ציצית כלל, בטלית זו אינו מבטל מצוות עשה אף אם אינו מטיל בה ציצית כלל.

עם כל זאת, לאור השאלות והסתירות או השינויים במנהג הגר"א, נראה שלמרות דבריו של המשני"ב, קשה להוציא ממסורות אלה הלכה למעשה, ונכון יותר להסתמך על בירור ההלכה בהתאם לכללים מתוך המקורות הברורים שבידינו. לכן, למעשה, לפוסקים כרמ"א יש לנהוג כפי שכתבו הבי"ח, המג"א, החיי-אדם, ואף המשני"ב בעצמו, שראוי לעשות דווקא טלית של צמר עם ציציות צמר ע"מ לצאת לכל הדעות, ובפרט שבימינו לא מצויים כמעט בגדי פשתן, ולכן גם לא קיים חשש משום כלאיים בלבישת טלית כזו. לעומת זאת, דווקא הפוסקים כשו"ע יכולים לעשות ציציות צמר בשאר מינים ללא חשש, כיון שפסק שחיובם אינו אלא דרבנן. מצד אחר ראוי להם לעשות טלית צמר - כדי לקיים מצווה מן התורה.

אמנם, יש להעיר, כי גם לפוסקים כרמ"א, המטיל תכלת בבגדו נפטר ממחלוקת זו, ויכול לעשות לכתחילה ציציות של צמר בבגד של כל המינים לכו"ע, ולדעת הרמ"א מקיים בכך מצווה מדאורייתא בכל המינים, ולשו"ע מקיים מצווה דאורייתא בלבד, ובשאר מינים מקיים רק מצווה דרבנן. כמוכח, המטיל תכלת היום אסור

לעשות טלית של פשתן, שכן השו"ע והרמ"א פסקו שטלית של פשתן חייבת בציצית, וכיון שעדיין ישנה מחלוקת הפוסקים בוודאות זיהוי התכלת, אינו יכול לסמוך על סברתו שהתכלת שלו כשרה, להתיר איסור דאוי של כלאיים.